

Digitale seksuelle overgrep mot barn og unge – gjerningspersoner og fornærmede

Digitale seksuelle overgrep er et stort og økende samfunnsproblem med potensielt omfattende konsekvenser for de berørte. Stadig nye teknologiske utviklinger i kombinasjon med at flere barn deltar på den digitale areaen medfører en rekke utfordringer tilknyttet seksuelle overgrep. Samtidig har de som skal passe på barna – herunder foreldre og foresatte, skole og utdanningstjenester, helsetjenestene, og andre sosiale tjenester – ofte mangler i deres kunnskap og kompetanse om barns bruk av digitale medier, og i forlengelsen, barns utsatthet for seksuelle overgrep på den digitale arenaen.

Om prosjektet

Formålet med prosjektet var å fremskaffe ny kunnskap om seksuelle overgrep mot barn og unge, basert på analyser av ny empiri om gjerningspersoner og fornærmede. Prosjektet bestod av tre underprosjekter:

- 1) Empirisk undersøkelse av voksne gjerningspersoner som utfører seksuelle overgrep mot barn og unge.
- 2) Empirisk undersøkelse av barn og unge som begår seksuelle overgrep mot andre barn og unge.
- 3) Empirisk undersøkelse av fornærmede for seksuelle overgrep mot barn og unge.

Resultatene bygger på empiri fra dommer fra rettssaker; kvalitative intervjuer med utøvere av digitale seksuelle overgrep, profesjonelle som jobber med utøvere av digitale seksuelle overgrep og pårørende til barn som utviser skadelig seksuell atferd; spørreskjemadata fra barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikker (BUP), spørreskjemadata fra undersøkelsen Ung i Oslo 2021; og en kunnskapsoppsummering om konsekvenser av bildebaserte seksuelle overgrep.

Digitale seksuelle overgrep er utbredt

I 2020 videre-sendte Kripos 3715 saker om digitale seksuelle overgrep til etterforskning i politidistriktene rundt om i landet.

Kort oppsummert: Hva kan gjøres?

Forebygging og forhindring av digitale seksuelle overgrep vil kreve innsats på alle samfunnsnivå, fra en prioritering av problematikken på politisk nivå, hos politiet og påtalemyndigheten, til et økt fokus hos foreldre og foresatte på barnas tilstedeværelse på den digitale arenaen.

Samtidig må det rettes tiltak inn mot utøvere av digitale seksuelle overgrep. Slik utøvelse er ofte assosiert med en rekke andre problemer i personens fortid og nåværende livssituasjon, og mange uttrykker et stort ønske om, og behov for, hjelp.

Politiet må også få den støtten og de nødvendige ressursene som de trenger for å straffeforfølge utøvere av digitale seksuelle overgrep.

Tentativ typologi over personer som utøver digitale seksuelle overgrep

Den unge og umodne

Ungdommer og unge voksne som begår digitale seksuallovbrudd uten særlig høy bevissthet om hva de gjør, ofte gjennom å oppsøke og viderele overgrepsmateriale, herunder blant annet diverse ekstreme, virale videoer.

Den som faller utenfor

Personer som har falt litt utenfor og som ikke mestrer det sosiale samspillet i sine fysiske liv. Derfor lever de relativt isolert, og har erstattet sosial og seksuell kontakt i den fysiske verden med slik kontakt på digitale arenaer.

Den som skammer seg

Personer som har en varig seksuell tiltrekning eller interesse for barn som de sier at de har et ønske om ikke å handle på, men som de allikevel ikke greier å avstå fra.

Den med seksuell skjevutvikling

Personer som grunnet forhold eller opplevelser i barndom og oppvekst har et vanskelig, uavklart eller uhensiktsmessig forhold til egen seksualitet, og som derfor søker seksuell kontakt med barn eller oppsøker overgrepsmateriale.

Den som samler

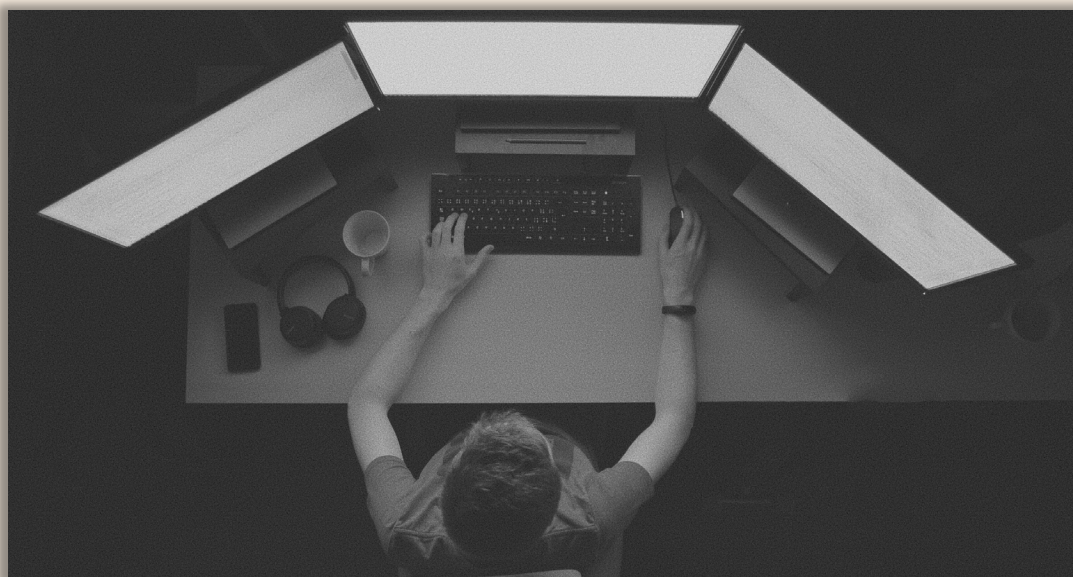
Personer som laster ned bilder og videoer med overgrepsmateriale og som synes å oppbevare det mest til egen bruk, og som etablerer en samling med overgrepsmateriale. Motivasjonen for å gjøre dette kan være seksuell, men trenger ikke være det.

Den som har sadistiske trekk

Personer som begår digitale seksuelle overgrep mot barn og unge, enten ved nedlasting, oppbevaring og bruk av overgrepsmateriale, ved direkte overgrep begått over digitale flater eller ved egen produksjon av overgrepsmateriale, og som har sadistiske trekk ved sine handlinger.

Den godt organiserte

Personer som har en etablert og aktiv seksuell interesse for barn, som laster ned, oppbevarer, deler og iblant også selv produserer overgrepsmateriale, og som er del av nettverk med andre likesinnede som gjør det samme. Denne gruppen med utøvere er godt organiserte og plasserer seg gjerne i jobber eller verv der de møter barn, slik at de har tilgang på potensielle ofre.

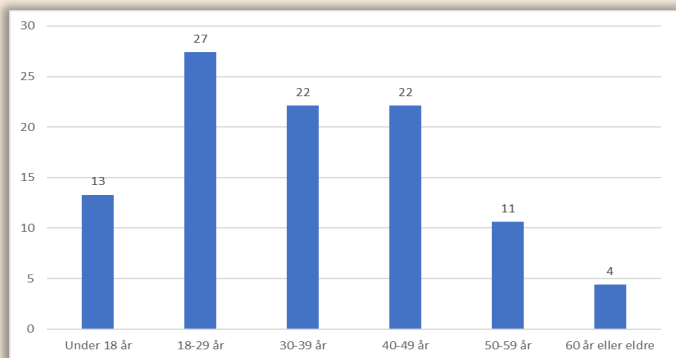

Kjennetegn ved saker om digitale overgrep der det er avsagt fellende dom

Empirien består av 132 rettskraftige dommer fra årene 2018 og 2019 hvor en person er domfelt for et digitalt seksuallovbrudd mot et barn under 18 år. Dette inkluderer saker der domfellelsen gjelder et seksuallovbrudd mot barn, men den fornærmede er ukjent, typisk saker knyttet til besittelse og/eller nedlasting av overgrepsmateriale.

Materialet omfatter 111 dommer der domfelte er over 18 år, og 21 dommer der utøver er under 18 år.

Domfeltes alder ved det første tiltalepunktet i dommen i saker med utøver over 18 år.

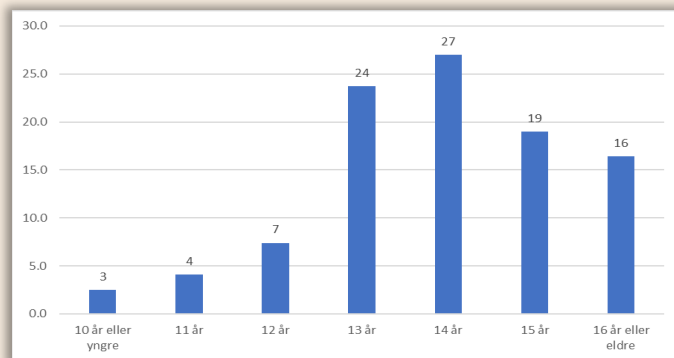

Litt over halvparten av de domfelte over 18 år domfelles både for digitale og fysiske overgrep. Sakene der utøverne er over 18 år er ofte omfattende, planlagte og preget av stor maktubalanse mellom domfelte og fornærmede. Sakene der utøverne er under 18 år er ofte mer spontane og situasjonsbestemte.

Sårbarhetsfaktorer hos den domfelte er gjerne ulike psykiske og fysiske helseutfordringer, lettere psykisk utviklingshemming, mobbing og andre oppvekstproblemer, sosial isolasjon og økonomiske vanskeligheter.

«Det vanligste er at sakene har rammet én fornærmet, mens 15 saker har flere enn fem fornærmede. Tre enkeltsaker med over 200 involverte barn trekker det totale antallet fornærmede kraftig opp.»

Fornærmedes alder ved det første tiltalepunktet i dommen i saker med utøver over 18 år

Mange fornærmede har for retten forklart om nedstemthet, søvnproblemer og konsentrasjonsvansker og problemer med selvbilde og angst. Noen har også utviklet post-traumatisk stresslidelse, depresjon eller de har begynt med selvskading.

Et fellestrekk er at de har vært redde for å fortelle om saken til familie og venner. I mange tilfeller har de fornærmede selv utført handlingene som er grunnlaget for domfellelsen, noe som oppleves som ekstra skambelagt.

Barn og unge med skadelig seksuell atferd

Majoriteten av terapeutene ved BUP-ene har hatt saker med elementer av problematisk (78%) og skadelig (73%) seksuell atferd (PSA/SSA) siste året – henholdsvis 2,9 og 1,9 saker i gjennomsnitt hvert år. En fjerdedel av terapeutene har vært bekymret for at pasienter har utøvd PSA under behandlingsperioden mens 12% har vært bekymret for SSA under behandlingsperioden. Samtidig er det kun 16% av terapeutene som opplever å ha den kunnskapen og verktøyene de trenger for å følge opp og tilby effektiv behandling for PSA og SSA.

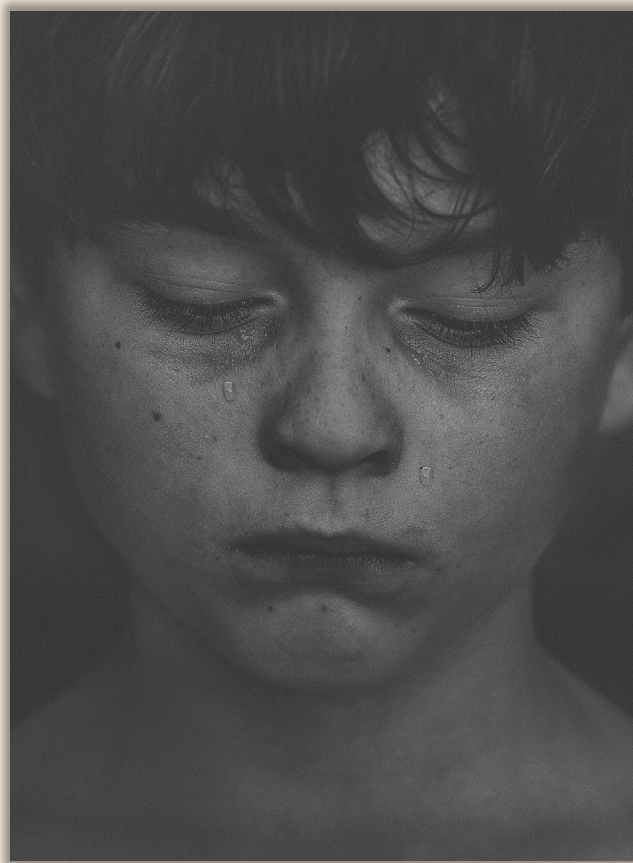
«Hele 81% av terapeutene rapporterer at PSA-sakene foregår helt eller delvis på nett. Tilsvarende rapporterer 73% av terapeutene at SSA-sakene foregår helt eller delvis på nett.»

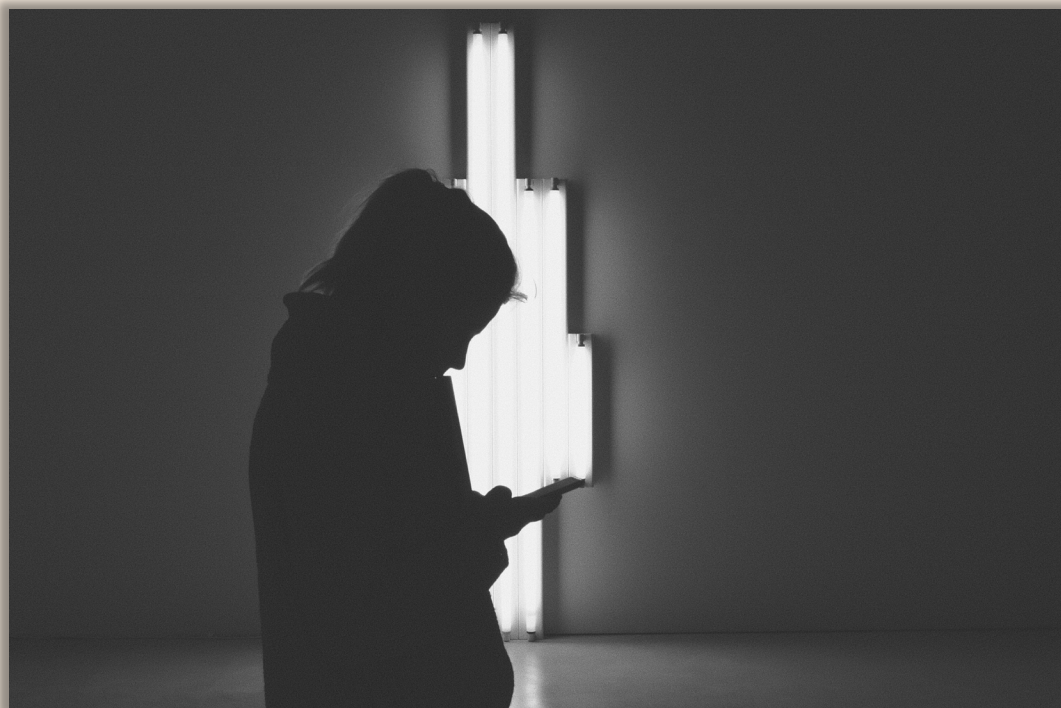
Unge med skadelig seksuell atferd er også en temattikk ved Statens barnehus. SSA er ikke formelt omfattet av barnehusenes virksomhet, men de har i praksis arbeidet med unge med SSA over flere år. Barnehusene har også én eller flere rådgivere med et særansvar for målgruppen. I 2020 ble det gjennomført 128 avhør i saker med unge mistenkt for seksuallovbrudd ved de 11 barnehusene.

Pårørende av barn og unge med skadelig seksuell atferd

Pårørende beskriver kontakten med det generelle hjelpetilbudet svært negativt mens kontakten med spesialiserte tilbud omtales meget positivt.

Pårørende trenger tilgang på informasjon om SSA og få mulighet til å stille spørsmål til fagpersoner med kompetanse på tematikken. Den unge må få behandling av fagpersoner med kunnskap om SSA. Og familien til den unge må følges opp av koordinerte hjelpetjenester.

«Det er som psykisk voldtekt, vil jeg si.»

Utsatthet for digitale krenkelser

Data fra Ung i Oslo 2021 viser at rundt 27 prosent av jentene hadde mottatt uønskede forespørsler om å snakke om sex på nett eller mobil, sammenlignet med under ti prosent av guttene. Omtrent like mange hadde mottatt uønskede forespørsler om å utføre seksuelle handlinger. Press eller trusler om å utføre slike handlinger var mindre vanlig, med forekomst på henholdsvis ti prosent blant jenter og fire prosent blant gutter. Flesteparten oppga å ha hatt disse erfaringene én til fem ganger det siste året, mens et mindretall oppga seks eller flere slike erfaringer. Mange av hendelsene var det andre unge som sto bak, særlig i ungdomsskolealder.

Konsekvenser av å bli utsatt for bildebaserte seksuelle overgrep (BSO)

BSO er en alvorlig og skadelig form for digitale seksuelle overgrep, med betydelige negative psykologiske, sosiale og fysiologiske konsekvenser for de utsatte. Likheter mellom konsekvensene av denne formen for overgrep og fysiske seksuelle overgrep, understreker alvorlighetsgraden av digital seksuell vold og overgrep, og viktigheten av å erkjenne at digital viktigmisering kan være like skadelig som «tradisjonell» viktigmisering. Dessverre, i likhet med seksuell vold og overgrep generelt, kan tendensen til å legge ansvar(et) på de utsatte være med på å forverre negative konsekvenser.

Konklusjon

Våre funn støtter hypotesen om at aspekter ved den digitale arenaen, som tilgang til overgrepsmateriale, anonymitet, digitale fellesskap, og enkel tilgang til barn og unge, gir grobunn for (videre-)utvikling av digital seksuell overgrepssatferd.

Funn fra prosjektet peker samtidig på et sammensatt forhold mellom digitale seksuelle overgrep og kontaktovergrep, der handlinger på begge arenaene i noen tilfeller fasiliterer hverandre. Politiet understreker at risiko for kontaktovergrep er én av vurderingene de gjør i sin prioritering av saker om digitale seksuelle overgrep.

Samtidig peker våre funn på et udekket hjelpebehov hos personer som begår, eller står i fare for å begå, digitale seksuelle overgrep. Det finnes tilbud til denne gruppen, men det er uklart om disse tilbudene er tilstrekkelige for å møte det behovet som eksisterer. Dette gjelder også hjelpetilbudet rettet mot barn og unge med skadelig seksuell atferd.

Digitale seksuelle overgrep mot barn og unge omfatter et bredt spekter av handlinger, fra uønsket deling og spredning av seksualiserte bilder til situasjoner som klassifiseres som voldtekt. Våre funn viser at konsekvensene av slik viktigmisering kan være omfattende og ha stor innvirkning i de utsattes liv.

Anbefalinger

Den stadige økningen i saksmengden av digitale seksuelle overgrep er utfordrende, både for politiet og påtalemyndigheten. Tematikken er belastende og politiansatte opplever at de ikke får gjort nok. Å ikke få fulgt opp sakene i tilstrekkelig grad eller tempo beskrives som én av de største utfordringene ved å jobbe med etterforskning av denne tematikken.

Riksadvokaten understreker at digitale seksuelle overgrep skal være et prioritert saksområde. Dette må forankres i hele straffesakskjeden, ikke bare ressursmessig, men også organisatorisk gjennom at politiet legger opp til at rekruttering til, og bemanning av, stillinger som er rettet mot digitale seksuelle overgrep er prioritert.

Samtidig må tematikken løftes og prioriteres også utenfor politi og strafferettsapparat. Digitale seksuelle overgrep er et samfunnsproblem som må imøtegås av aktører på alle ulike nivåer. Dette innebærer økt kunnskap om utsatthet for, og utøvelse av, seksuelle overgrep, både på digitale og fysiske arenaer.

Samtidig ser vi at barn og unge som utsettes for digitale seksuelle overgrep kan oppleve å bli påført skyld for det som har skjedd. Utsatte for digitale seksuelle overgrep har aldri skyld i dette, ansvaret for overgrepene ligger alltid hos utøver.

Den digitale arenaen er, og vil fortsette å være, en arena for sosialt samvær, for utvikling og utprøving av identitet, seksualitet og intimitet. Det er vår oppgave som samfunn å sikre at barn og unge i så stor grad som mulig kan leve sine digitale – så vel som sine fysiske – liv på en trygg og positiv måte.